

2019-05-04 Christer Nilsson

BEHÅLL DITT GIFTORÄTTSGODS VID DÖDSFALL – SÅ KAN DU HINDRA SÅ ATT DITT BARNES ARV INTE MINSKAR

När en av makarna avlider ska det normalt göras en bodelning. Normalt innebär det att nettobehållningen (efter det att skulderna dragits av) att makarnas gemensamma giftorättsgods ska fördelas lika; hälften vardera. Från denna regel kan den efterlevande maken begära avsteg ifrån så att den efterlevande maken får behålla sitt giftorättsgods. Är giftorättsgodset större än den avlidnas innebär det att den efterlevande maken får behålla sin större andel. Detta kan också gynna den efterlevande makens barn om det är ett s.k. särkullbarn - barn som inte är makarnas gemensamma.

Denna form av avsteg från principen att dela lika av nettobehållningen av makarnas gemensamma giftorättsgods är reglerad i 12 kap. 2 § första stycket äktenskapsbalken, ÄktB. Enligt lagregeln kan vardera sida vid bodelningen behålla som andel sitt giftorättsgods. Det krävs dock att den efterlevande maken begär det i samband med kommande bodelning. I ett prejudikat har Högsta domstolen uttalat att den efterlevande makens begäran ska göras vid själva bodelningen och får rättsverkan genom denna. Högsta domstolen anger vidare att maken kan med giltig verkan framställa sin begäran i annan ordning och att bodelningen snarare markerar en slutpunkt för en sådan begäran, NJA 2008 s. 451.

Det ska noteras att det är enbart den efterlevande maken som kan framställa en begäran om att andelarna i bodelningen ska bestå av det egna giftorättsgodset. Den avlidne makens rättsinnehavare kan inte göra samma begäran.

Det framgår vidare av prejudikatet, NJA 2008 s. 451, att rättsverkningarna för en sådan begäran ska läggas till grund för en bodelning även om denna genomförs efter det att den efterlevande maken också avlidit. Det är en viktig grund att ta fasta på för det är kanske inte så ovanligt att efter det den efterlevande maken har framställt en sådan begäran också avlider innan det varit möjligt att få till en bodelning. Ibland kan det, av såväl juridiska som praktiska skäl, gå en längre tid innan en bodelning kan komma till stånd.

En begäran om att få behålla sitt giftorättsgods vid bodelningen kan också få konsekvenser för den efterlevande makens barn som inte är makarnas gemensamma, s.k. särkullbarn. Det kan ha en stor betydelse om den efterlevande maken har en större förmögenhet än den som den avlidne lämnar efter sig. Och det kan förstås också ekonomiskt påverka särkullbarn som den avlidne maken lämnar efter sig. Konsekvenserna ska belysas med följande exempel.

Förutsättningarna är följande.

Den avlidne maken:

- dennes giftorättsgods uppgår netto till 100 000 SEK.
- efterlämnar ett barn som inte är gemensamt med den efterlevande maken, särkullbarn.

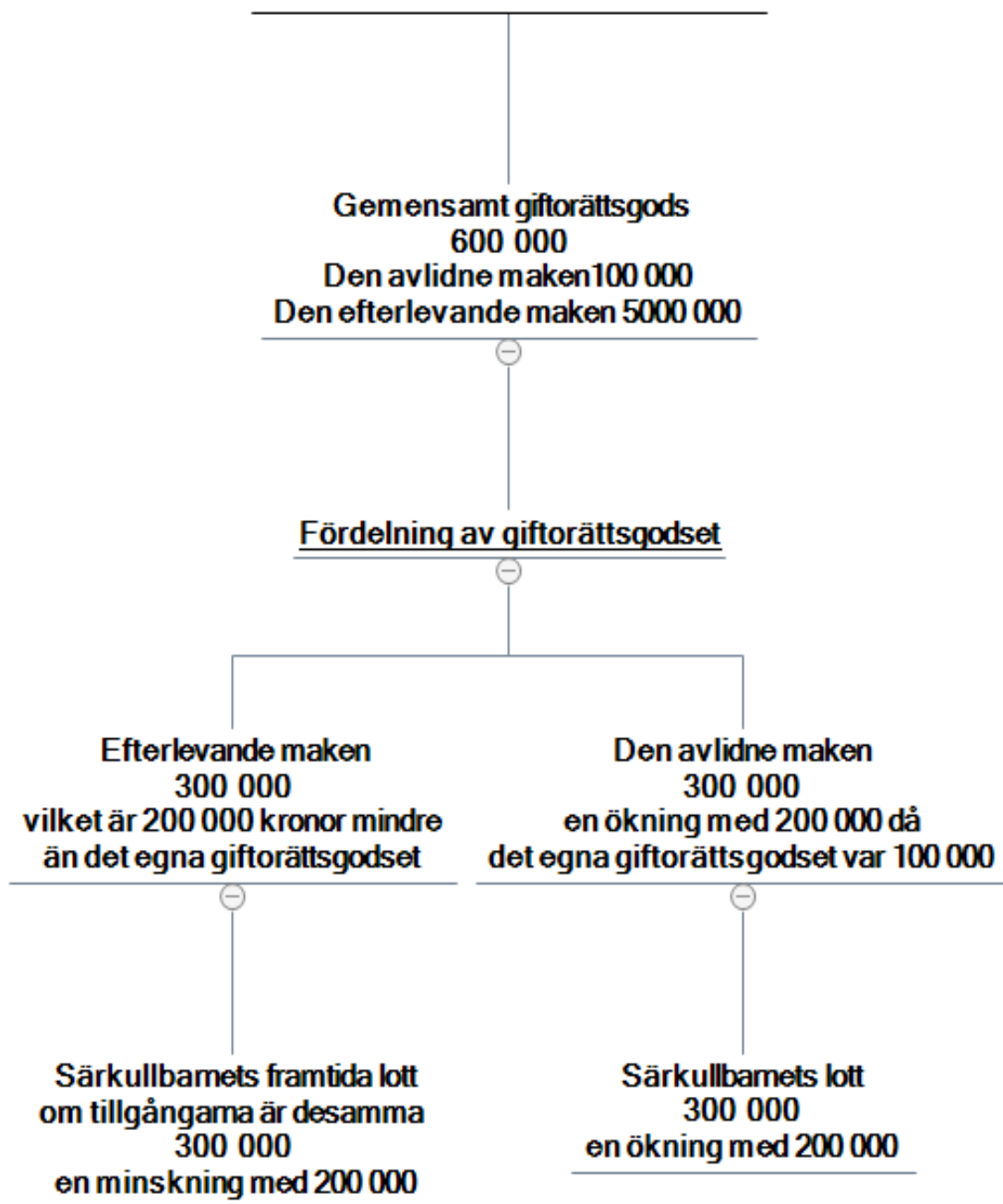
Den efterlevande maken:

- dennes giftorättsgods uppgår netto till 500 000 SEK.
- har ett barn som inte är gemensamt med den avlidne maken, särkullbarn.

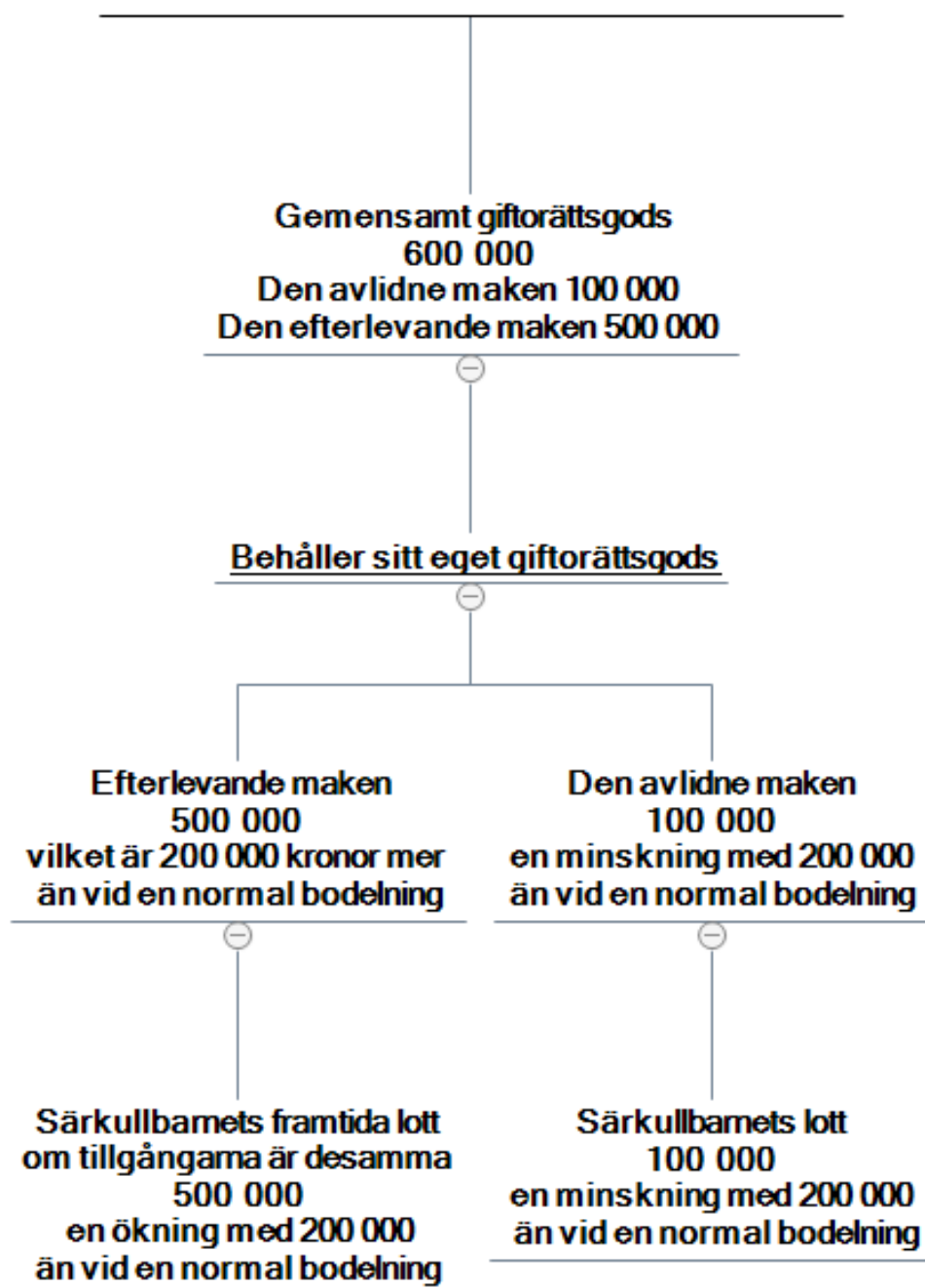
Det *gemensamma* giftorättsgodset uppgår netto till 600 000 SEK.

Nedanstående tablåer visar skillnaderna mellan en s.k. normal bodelning och en bodelning där andelen består av att var sida behåller sitt giftorättsgods i enlighet med 12 kap. 2 § st. 1 äktenskapsbalken, ÄktB

Bodelning - s.k normal bodelning

**Bodelning - behåller sitt giftorättsgods enligt
12 kap 2 §, ÄktB**

LITTERATUR

12 Kap 2 § st 1 Äktenskapsbalken, ÄktB.

Prop. 1986/87:1 om äktenskapsbalk m.m.

NJA 2008 s.451 – bifogas som bilaga 1 till denna artikel.

Eriksson, Anders, Efterarv, komplikationer vid slutlig fördelning av kvarlåtenskap, 2018 s. 20 ff.

Grauers, Folke, Ekonomisk familjerätt, 9 e upplagan, 216, s.89, 152 ff.

Högsta domstolenNJA 2008 s. 451 (NJA 2008:34)

Bilaga.....1

Målnummer: T4304-05 **Avdelning:** 1

Domsnummer:

Avgörandedatum: 2008-04-28

Rubrik: Efterlevande make har genom en särskild framställning begärt att bodelningen mellan honom och den avlidna hustruns arvingar skall jämkas så att vardera sidan som sin andel behåller sitt giftorättsgods (12 kap. 2 § första stycket första meningen äktenskapsbalken). Det har ansetts att framställningen skall beaktas utan hinder av att bodelning skett först sedan båda makarna har avlidit.

Lagrum: 12 kap. 2 § första stycket första meningen äktenskapsbalken (1987:230)

Rättsfall:

REFERAT

G.G., som var gift med R.G., avled den 25 juni 2002 och efterlämnade som dödsbodelägare förutom maken R.G. sonen S.H., som inte var bröstarvinge till R.G. Sonen S.H. avstod hela sitt arv efter modern till förmån för sina två barn F.E.G. och K.E. Genom en särskild skrivelse den 22 januari 2003 begärde R.G. att vid bodelning såsom sin andel få behålla hela sitt giftorättsgods under åberopande av ÄktB 12 kap. 2 §. R.G. avled den 8 maj 2003, innan bodelning efter G.G:s död ägt rum. R.G. efterlämnade som enda dödsbodelägare sin och G.G:s gemensamme son C.G.

På ansökan av K.E. förordnade Stenungsunds tingsrätt den 26 juni 2003 en advokat till skiftesman i dödsboet efter G.G.

Skiftesmannen förrättade bodelning och arvskifte i en som arvskifte betecknad handling den 15 mars 2004. Däri antecknades att parterna var ense om att R.G. i särskild handling begärt att vid bodelning få behålla hela sitt giftorättsgods och även om att bodelning ej hann komma till stånd innan R.G. avled.

K.E. gjorde gällande att R.G:s begäran förfallit eftersom R.G. avlidit innan bodelning hunnit äga rum. C.G. gjorde däremot gällande att R.G:s begäran inte förlorat sin verkan genom dennes död.

Skiftesmannen fann i sitt beslut att R.G:s begäran om skevdelning enligt ÄktB 12 kap. 2 § inte förlorat sin verkan genom hans död och förklarade att R.G. erhöll sin giftorättsegendom och ansvarade för sina skulder.

Stenungsunds tingsrätt

F.E.G. och K.E. väckte vid Stenungsunds tingsrätt talan mot C.G. med yrkande att tingsrätten skulle återförvisa arvskiftet till skiftesmannen. C.G. bestred bifall till yrkandet.

Tingsrätten (lagmannen Ulf Andersson, rådmannen Tommy Olausson och hovrättsassessorn Per Nordén) fogade arvskifteshandlingen som bilaga till sin dom i målet den 6 april 2005 och anförde i domen i själva saken:

Grunder

F.E.G. och K.E.: R.G:s begäran enligt 12 kap 2 § ÄktB har förfallit. Rätten att

åberopa denna jämningsregel tillkommer bara den efterlevande maken. Av propositionen till ÄktB (prop. 1986/87:1 s. 191 och 331) framgår att den efterlevande makens rätt till jämkning är av personlig natur. Om även efterlevande maken avlider innan bodelning hunnit ske, har dennes dödsbodelägare inte rätt att påkalla sådan jämkning. Således kan C.G. inte göra jämningsregeln gällande. R.G:s giftorättsgods skall därför i dess helhet sammanläggas med G.G:s giftorättsgods vid arvskiftet. I enlighet med arvskifteshandlingen skall C.G. i egenskap av R.G:s rättsinnehavare vara svarande i målet. Någon annan person som svarande kan inte komma i fråga.

C.G.: Han gör i första hand gällande att talan skall ogillas på den grunden att han inte är rätt svarande i målet. Talan skulle istället ha riktats mot dödsboet efter R.G. Detta följer av 9 kap. 5 § ÄktB. Enligt den bestämmelsen skall, om en make är död, bodelningen förrättas av den andra maken, i detta fall R.G:s dödsbo, och den dödes arvingar och universella testamentstagare, det vill säga efter arvsavsägelse G.G:s särkullbarn S.H:s barn F.E.G. och K.E. C.G. var dock R.G:s och G.G:s gemensamma barn. Till följd därav borde klandertalan ha riktats mot dödsboet efter R.G. I andra hand görs gällande att upprättat arvskifte är korrekt och att R.G:s begäran om bodelning enligt 12 kap. 2 § ÄktB inte har förlorat sin verkan på grund av att han avlidit före bodelningen. Eftersom R.G. gjort förbehållet efter G.G:s död har det civilrättslig verkan även sedan han själv avlidit. Att bodelningen inte hunnit genomföras har ingen betydelse då andelsberäkningen redan var klar. Hade R.G. däremot avlidit utan att ha åberopat lagrummet, hade C.G. inte kunnat åberopa det i R.G:s ställe. Anledning till återförvisning saknas således.

Domskäl

F.E.G. och K.E. har som skriftlig bevisning åberopat prop. 1986/87:1 s. 191 och 331 samt SvJT 1990 s. 18. C.G. har som skriftlig bevisning åberopat ett till skiftesmannen ingivet sakkunnigutlåtande av advokaten Örjan Teleman.

Föremålet för tingsrättens prövning har bestämts genom klandertalans utformning. Därför tar rätten inte ställning till vad som i övrigt förekommit vid arvskiftet. I samband med arvskiftet hävdade C.G. det av R.G. gjorda förbehållet. Det är ostridigt att samtliga tänkbara rättsägare var kallade till arvskiftet. C.G. är en av dessa. Förutom att vara ende delägare i R.G:s dödsbo är han också G.G:s arvinge. Rätten har tidigare inte funnit skäl att avvisa den mot C.G. väckta talan. Vid tillämpningen av 23 kap. 5 § ÄB finns det inte heller skäl att ogilla käromålet på den av C.G. anförda förstahandsgrunden.

Det är ostridigt mellan parterna att R.G. innan han avled men efter G.G:s bortgång framställde en sådan begäran som avses i 12 kap. 2 § första stycket ÄktB. Enligt förarbetena till lagrummet har R.G:s dödsbodelägare inte kunnat påkalla en jämkad bodelning om bodelningen inte skett före hans död eftersom rätten till jämkning är av personlig natur (prop. 1986/87:1 s. 191 och 331).

Tanken bakom bestämmelsen är att den efterlevande maken genom att påkalla jämkning kan undvika att behöva utge delar av sitt eget giftorättsgods till den avlidnes barn och testamentstagare (a. prop. s. 191). Genom sin begäran har R.G. uppnått den av lagstiftaren avsedda effekten. Kärandena har inte åberopat någon omständighet som skulle tyda på att R.G. avsåg att förbehållet bara skulle gälla så länge han var i livet. Vidare ger varken den aktuella lagtexten eller förarbetena till denna stöd för ett antagande att ett förbehåll upphör att gälla vid den efterlevande makens död. I den del det klandrats står alltså skiftesmannens beslut i enlighet med gällande föreskrifter. Klandertalan skall därför ogillas.

- - -

Domslut

1. Käromålet ogillas.

- - -

Hovrätten för Västra Sverige

F.E.G. och K.E. överklagade i Hovrätten för Västra Sverige och yrkade i själva saken bifall till sin talan vid tingsrätten.

C.G. motsatte sig ändring av tingsrättens dom.

Målet avgjordes med stöd av 50 kap. 13 § andra stycket 2 RB utan huvudförhandling.

Hovrätten (hovrättslagmannen Ann-Christine Persson, hovrättsråden Göran Dahlgren och Kent Jönsson samt hovrättsassessorn Niclas Johannisson, referent) anförde i dom den 12 oktober 2005 i själva saken:

Hovrättens domskäl

F.E.G. och K.E. har i hovrätten vidhållit sin inställning att R.G:s begäran enligt 12 kap. 2 § första stycket ÄktB är av personlig natur och därför inte kan åberopas av C.G. eftersom R.G. hade avlidit innan bodelning efter G.G. hade skett.

C.G. har i hovrätten till stöd för sitt bestridande av käromålet gjort gällande att R.G:s begäran inte förlorat sin verkan genom dennes död.

C.G. har även i hovrätten åberopat utlåtandet av advokaten Örjan Teleman. F.E.G. och K.E. har hänvisat till vissa uttalanden i förarbeten och doktrin.

Enligt 12 kap. 2 § första stycket första meningen ÄktB skall vid bodelning med anledning av en makes död, om den efterlevande maken begär det, vardera sidan som sin andel behålla sitt giftorättsgods. Trots bestämmelsens ordalydelse kan, enligt vad som uttalades under det lagstiftningsarbete som föregick dess införande, en sådan begäran komma till stånd genom annan rättshandling än i bodelningsavtalet, såsom en ensidig förklaring av den efterlevande maken. Det anfördes härvid att en begäran enligt denna bestämmelse får rättsverkan för efterarvingarna oavsett om någon bodelning har kommit till stånd eller ej vid den först avlidna makens död (prop. 1986/87:1 s. 310 och 388 samt LU 1986/87:18 s. 36). Detta ställningstagande i fråga om formkravet för en sådan begäran medförde att redan en skriftlig uppgift utvisande att den efterlevande maken framställt begäran enligt 12 kap. 2 § ÄktB tillerkändes giltighet vid beräkningen av arvsskatt enligt den numera upphävda 15 § 1 mom. 2 lagen (1941:416) om arvsskatt och gåvoskatt.

Det är ostridigt i målet att R.G. skriftligen framställt begäran enligt 12 kap. 2 § ÄktB. Då dess rättsverkan såvitt avser andelsförhållandet inte är beroende av om bodelning skett efter den först avlidne maken, kan det förhållandet att R.G. avled innan en formenlig bodelning kom till stånd efter hans maka inte föranleda att hans begäran förlorar sin rättsverkan i detta hänseende. Tingsrättens domslut skall därför fastställas.

- - -

Hovrättens domslut

Hovrätten fastställer tingsrättens domslut.

Högsta domstolen

F.E.G. och K.E. överklagade och yrkade i själva saken att HD skulle bifalla deras talan.

C.G. bestred ändring.

Målet avgjordes efter föredragning.

Föredraganden, rev.sekr. Helga Hullmann, föreslog i betänkande att HD skulle meddela följande dom:

Domskäl

(Inledningen är en redogörelse för de ostridiga sakomständigheterna i målet i överensstämmelse i allt väsentligt med första stycket i HD:s domskäl; red:s anm.)

Frågan i målet är om R.G:s begäran skall beaktas eller ej vid bodelningen efter G.G.

12 kap. 2 § första stycket första meningen ÄktB föreskriver såvitt nu är av intresse att vid bodelning med anledning av en makes död skall, om den efterlevande maken begär det, vardera sidan som sin andel behålla sitt giftorättsgods. Bestämmelsen är en jämningsregel och utgör ett undantag från huvudregeln som innebär att hälftindelning av giftorättsgods skall ske. Regeln tillkom för att skapa ett starkare ekonomiskt skydd för den efterlevande maken vid den andra makens död genom att göra det möjligt för den efterlevande maken att behålla hela sitt giftorättsgods och inte behöva dela med sig av det till den avlidnes sårkullbarn och testamentstagare. Den efterlevandes rätt till jämkning är av personlig natur och om den efterlevande maken skulle avlida innan bodelning har hunnit ske, har dennes dödsbodelägare inte rätt att påkalla sådan jämkning (se prop. 1986/87 s. 191 f.).

Beträffande tidpunkten för när den efterlevande maken skall framställa sin begäran ger ordalydelsen två tolkningsalternativ. Ordalydelsen kan nämligen läsas så att det är vid tidpunkten för bodelningen som den efterlevande maken skall framställa sin begäran. Men ordalydelsen kan också läsas så att vardera sidan vid bodelningen skall behålla sitt giftorättsgods om den efterlevande maken tidigare har begärt det eller begär det då. I förarbetena (prop. s. 190 och s. 388) har det uttalats att om den efterlevande maken senast vid bodelningstillfället begär det någon delning inte skall ske utan vardera sidan som sin andel skall behålla sitt giftorättsgods samt att en efterlevande makes begäran om jämkning torde få rättsverkan även för efterarvingarna oavsett om någon bodelning har kommit till stånd eller ej vid den först avlidna makens död. Dessa uttalanden tyder på att lagstiftaren avsett att bestämmelsen skulle uppfattas så att den efterlevande maken skulle ha möjlighet att påkalla jämkning när som helst dock senast samtidigt som bodelningen äger rum. Några skäl mot att läsa ordalydelsen på detta sätt finns inte.

I förevarande fall har R.G. i rätt tid påkallat bestämmelsens tillämpning. Visserligen har R.G. på grund av sin död inte fått möjlighet att personligen komma i åtnjutande av jämningsregelns avsedda fördelar men detta utgör inte tillräckliga skäl för att frångå hans begäran dess rättsverkan. Hovrättens domslut skall därför fastställas.

Domslut

HD fastställer hovrättens domslut.

HD (justitieråden Johan Munck, Severin Blomstrand, Torgny Håstad, Anna Skarhed och Gudmund Toijer, referent) meddelade den 28 april 2008 följande dom:

Domskäl

G.G. avled i juni 2002 och efterlämnade som dödsbodelägare maken R.G. samt sonen S.H., som inte var bröstarvinge till R.G. S.H. avstod hela sitt arv efter modern till förmån för sina två barn, F.E.G. och K.E. Genom en särskild skrivelse i januari 2003 begärde R.G. att vid bodelning som sin andel få behålla hela sitt giftorättsgods. Någon bodelning kom inte till stånd förrän efter det att R.G. avlidit i maj 2003. Ende delägare i R.G:s dödsbo var hans och G.G:s gemensamme son C.G.

Frågan i HD är om R.G:s begäran om jämkning skall läggas till grund för bodelningen med G.G:s arvingar trots att han avled innan bodelning genomförts.

Vid bodelning med anledning av en makes död skall, om den efterlevande maken begär det, vardera sidan som sin andel behålla sitt giftorättsgods (12 kap. 2 § första stycket första meningen ÄktB). Denna möjlighet till jämkning innebär ett avsteg från principen om likadelning av det sammanlagda giftorättsgodsets värde efter avdrag för skulder (11 kap. 3 § och 9 kap. 5 § ÄktB). Den efterlevande maken disponerar ensam över denna möjlighet, och den har utformats som en rätt för henne eller honom att bestämma att huvudregeln om likadelning skall frångås. Syftet är att den efterlevande maken inte skall behöva avstå något av sitt giftorättsgods till den avlidnes universella testamentstagare eller sådana barn till den avlidne som inte är barn också till den efterlevande. (Prop. 1986/87:1 s. 88 och 190 f.)

Jämkningsregeln kan läsas på det sättet att den efterlevande makers begäran skall göras vid själva bodelningen och få rättsverkan genom denna. Det har emellertid ansetts att maken med giltig verkan kan framställa sin begäran också i annan ordning och att bodelningen snarare markerar en slutpunkt för möjligheten att påkalla jämkning (a. prop. s. 190, 310 och 388, bet. LU 1986/87:18 s. 36 samt Agell, Den nya arvsrätten och metoderna för dess tolkning i SvJT 1990 s. 1 ff., särskilt s. 16 f., och Tottie, Kommentar till äktenskapsbalken, 1990, s. 440 f., jfr Walin, Kommentar till Ärvdabalken, Del 1, 4 uppl., s. 54 f.). En sådan ordning får anses förenlig med lagtextens lydelse. Att den efterlevande maken kan framställa sitt anspråk genom en ensidig viljeförklaring ter sig också följdriktigt mot bakgrund av makers rätt att ensam disponera över jämkningsregelns tillämpning. Den efterlevande makers rätt till jämkning enligt 12 kap. 2 § ÄktB är emellertid av personlig natur, och skulle också han eller hon avlida innan bodelning hunnit ske, har dödsbodelägarerna inte någon självständig rätt att påkalla jämkning (a. prop. s. 191 f.).

Trots regelns karaktär av skydd för just den efterlevande maken ger flera uttalanden i lagmotiven vid handen att en begäran om jämkning kan framställas i det uteslutande syftet att tillgodose hans eller hennes arvingar (a. prop. s. 310 och 388 samt a. bet. s. 36). Vad som närmast åsyftas är fall där den efterlevande maken också är arvinge till den först avlidne och boet tillfaller den efterlevande som en enda förmögenhetsmassa. Det har ansetts att det kan finnas ett intresse att fastställa de andelar som den efterlevande maken har med äganderätt resp. fri förfoganderätt och att jämkningsregeln skall kunna åberopas också i sådana situationer (jfr t.ex. Walin, Supplement till Ärvdabalken och Föräldrabalken, Sambolagen m.m., 1988, s. 48 ff., Agell, a.a., särskilt s. 15 ff. samt Tottie, a.a. s. 252 ff. och 438 ff.).

Det nu anförda tar alltså sikte på situationer då någon bodelning i egentlig mening inte kan äga rum och den enda möjligheten att tillgodose de syften som ligger till grund för regeln i 12 kap. 2 § ÄktB är att redan begäran om jämkning ges rättsverkningar. Situationen är delvis annorlunda när det som i förevarande fall står klart att en bodelning måste genomföras för att fastställa vad som är kvarlåtenskap efter den först avlidna maken; de bröstarvingar som inte är makars gemensamma har ju rätt att få ut sitt arv. Den efterlevande maken skulle därmed ha rättsliga möjligheter att få en begäran om jämkning beaktad genom själva bodelningen, och skälen för att tillerkänna redan framställningen om jämkning några motsvarande verkningar framstår då som svagare.

Att framställningarna skulle ges skilda rättsverkningar i de båda situationerna måste dock ses som en svårtillämpad ordning. En begäran om jämkning uttrycker i båda fallen den ensidiga bestämmanderätt som ligger hos en efterlevande make. Vid en efterföljande bodelning skall det inte göras någon prövning av en sådan begäran, och inställningen hos den först avlidne makers rättsinnehavare saknar betydelse. Det synes inte heller ligga i linje med lagens syfte att ge framställningen i sig en mindre betydelse, när bodelning skall ske för att den först avlidnes bröstarvingar eller testamentstagare skall få ut sin lott, vilket ju är den situation som jämkningsregeln tar omedelbart sikte på. Och även om den efterlevande maken till sitt skydd kan påkalla jämkning vid själva bodelningen, tar det i vissa fall förhållandevis lång tid innan bodelningen kommer till stånd, låt vara att den efterlevande makers personliga intresse av jämkning kanske inte aktualiseras under mellantiden. Man kan vidare inte

bortse från de komplikationer som kan uppstå i fall då en bodelning med ett förbehåll enligt 12 kap. 2 § ÄktB klandras och den efterlevande maken avlider innan klander målet har hunnit avgöras.

En efterlevande makes begäran om jämkning enligt 12 kap. 2 § första stycket första meningen ÄktB bör därför ges sådana rättsverkningar i sig att den skall läggas till grund för en bodelning, även om denna genomförs först sedan han eller hon har avlidit.

Hovrättens domslut skall därför fastställas.

Domslut

HD fastställer hovrättens domslut.

HD:s dom meddelad: den 28 april 2008.

Mål nr: T 4304-05.

Lagrum: 12 kap. 2 § ÄktB.

Sökord: Bodelning; Jämknig
